

enlargement would promote stability for all. According to this document, countries wishing to become a NATO member must demonstrate that they have fully met certain criteria. These include: a functioning democratic political system based on a market economy; fair treatment of minorities; loyalty to the peaceful resolution of conflicts; the ability and willingness to make a military contribution to NATO operations; loyalty to democratic civilian-military relations and institutional structures.

Chapter 1 of this study, Section 6, Section B, «Enlargement Principles,» states that «States which have ethnic or external territorial disputes, including irregular claims, or international litigation, must resolve these disputes by peaceful means in accordance with OSCE principles. The resolution of such disputes will be a factor in determining or inviting a State to the Alliance». It is this provision that has led some experts to state that territorial integrity, the absence of internal armed conflicts are a prerequisite for joining NATO.

However, throughout NATO's history, territorial disputes have not been a barrier to membership. Moreover, disputes over the ownership of individual territories are being fought not only between NATO members and other states, but also between the member states themselves.

Moreover, the admission of NATO countries with unsettled territorial disputes will show Russia the futility of using power tools (annexation, occupation of territories and the creation of self-proclaimed entities, support of separatist and irredentist movements) to keep the former socialist countries in the sphere of its influence.

Key words: Euro-Atlantic integration, territorial dispute, European integration, post-conflict state.

УДК 321. 1

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-302

І. Б. КІЯНКА

ПОПУЛІЗМ ЯК ЗНАРЯДДЯ ХАРИЗМАТИЧНИХ ЛІДЕРІВ: ВІД АНТИЧНИХ ДЕМАГОГІВ ДО СУЧАСНИХ ЛІДЕРІВ

Досліджується феномен політичного лідерства крізь призму ідей популізму. Показано, що провідну роль у політичному житті відіграє харизматичний лідер, який виступає своєрідним атрибутом та маркером демократизації. Автор робить висновок, що харизматичний тип політичного лідер-

© КІЯНКА Ірина Богданівна — доктор політичних наук, доцент кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; ORCID 0000-0002-3100-7796; e-mail kiyanka@i.ua

ства, який самим своїм змістом пов'язаний з апеляцією передусім до емоцій, навіть підсвідомості людей, виявляється найбільше пов'язаним із популістськими технологіями політичного впливу.

Ключові слова: популізм, вибори, політичний лідер, політичний режим, демократія.

Kiyanka Iryna. Populism as a charge of charismatic leaders: from ancient demagogue to modern leaders

The phenomenon of political leadership through the prism of populist ideas is explored. After all, a charismatic leader plays a leading role in the life of political life, which is a kind of attribute and marker of democratization. They lead us to conclude that the charismatic type of political leadership, which by its very content is concerned with appealing primarily to emotions, even the subconscious of the people, is most associated with populist technologies of political influence.

Key words: populism, elections, political leader, political regime, democracy

Важливою характеристикою феномена популізму можна вважати високий рівень персоналізації політичної діяльності, тісний зв'язок між поширенням, рівнем впливу популістського руху й особистістю його лідера. Ця особливість не є, звичайно, властивою винятково популізму, адже харизматичні лідери можуть висуватися на провідні позиції, обстоюючи системи цінностей, далекі від популізму будь-якого гатунку — консервативні, наприклад, або ж зробити кар'єру в межах впливових організаційних структур з потужною традицією, приміром, таких, як церква. Для популістського руху харизматичне лідерство майже завжди є обов'язковим елементом. З іншого боку, в умовах відкритої, публічної політичної боротьби популістські прийоми та риторика постають сильним, а часом і необхідним інструментом¹.

Вивченню та аналізу цих питань присвятили свої наукові дослідження провідні вчені України та зарубіжні науковці: А. Бредіхін, Д. Видрін, К. Дейвікс, Джон Б. Джудіс, В. Єрмоленко, Л. Сахненко, І. Суріков, В. Кириченко, І. Шуленкова та ін.

Особливу місію в Античній Греції відіграє демократія, яка дає можливість реалізувати ідеї популізму харизматичним лідерам.

Уперше в європейській історії діячі популістського штибу з'явилися в античній Греції. Їхня поява стала можливою у контексті протиборства демосу, широких верств міського населення. У найвпливовішому з усіх еллінських полісів — Афінах —

завершення формування основ демократичної системи влади пов'язане з ім'ям Перикла (близько 500 – 429 рр. до н.е.), відомого політичного діяча. Боротьба знаті та демократичної партії, лідером якої був аристократ за походженням і представник еліти за вихованням Перикл, закінчилася перемогою «демократів» і ствердженням демократичного політичного устрою, системи прямої демократії, за якої рівні політичні права отримували усі громадяни Афін. (Зрозуміло, що таких прав не мали численні раби, а також негромадяни-метеки і жінки; давньогрецьке суспільство, назагал дуже патріархальне, практично, за окремими специфічними винятками, усувало жінок від участі у громадянському та політичному житті)².

Важливими акторами на політичній сцені Афін були, у період боротьби демосу й аристократії та в умовах міцно інституалізованої демократії, демагоги – лідери чи вожді народу. Вочевидь, неправильно ототожнювати діяльність та дуже важливу для політичних змагань в античному полісі ораторську практику усіх «народних вождів» із демагогією у сучасному значенні цього терміна. Зрештою, демагогом був навіть Перикл. Проте саме у їхній діяльності можемо, як видається, побачити яскраві приклади використання і демагогії, і популістських прийомів політичної боротьби.

У роки тривалого протистояння, відомого як Пелопоннеська війна (431 – 404 рр. до н.е.), між Афінами та Спартою, що боролися за гегемонію в Елладі, (в Афінах колоритним представником генерації «нових політиків», які походили з неаристократичного середовища, і після «золотого віку» Перикла стали головними учасниками політичної боротьби у полісі, був демагог Клеон. За визначенням російського історика І. Сурікова, він «у давньогрецькій наративній традиції виступає як найяскравіший взірець демагога у найгіршому значенні слова». Клеон увійшов в історію як політик, який намагався – і вмів сподобатися демосу, особливо його нижчим прошаркам³.

Батько Клеона був власником кушнірської майстерні, відтак він належав до доволі заможних, проте неродовитих соціальних кіл. Протягом своєї політичної кар'єри Клеон займав різні цивільні посади, а також кілька разів його обирали одним із десяти стратегів. У напруженій політичній боротьбі в Афінах

часу важкої війни зі Спартою Клеон представляв «партію війни», що виступала за її продовження. Американський історик В. Коннор, якого цитує радянський / російський автор Л. Сахненко, зауважив погляд, що Клеон та інші сучасні йому демагоги в умовах афінської демократії довели, що політик може швидко здобути владу завдяки прямому зверненню до народу: «Людина могла добитися видатного становища, виражаючи готовність захищати інтереси народу, представляючи себе простатом (покровителем. — *І.К.*) народу, і завдяки своєму успіху оратора стати вождем народу — демагогом». Втім, як зауважує Л. Сахненко, у період розвиненої демократії «пряме звернення до народу й оволодіння ораторським мистецтвом були в Афінах необхідною умовою для будь-якого державного діяча», адже найвища влада у полісі належала народним зборам⁴.

Практично кожен політик, який прагнув бути лідером демосу — а в Афінах, як не парадоксально, вони дуже часто мали аристократичне походження,— поставав перед необхідністю домогтися симпатії маси, численних, але не надто культурних та освічених верств полісної громади. За визначенням Е. Фролова, «...сама манера публічного життя таких політиків, стиль їх суспільної діяльності за необхідністю вирізнялися підкреслено демократичним характером. Задля більшої популярності, вони загравали з народом, причому не гребували жодними вивертami та хитрощами, виступаючи зачинателями ... демагогічного стилю...».

Насправді Клеон у своїй громадській активності радикальним новатором не став, звертаючись не лише до технології прямої апеляції до демосу. Проте досить новим у діяльності відомого демагога був його політичний стиль, який дуже контрастував зі стилем великого Перикла. Як писав Л. Сахненко, «своєю часом навмисною грубуватістю та деякою фамільярністю, зверненням до оракулів, жестикуляцією під час виступів Клеон ... був ближчим та зрозумілишим масі присутніх у народних зборах, аніж «олімпієць» Перикл». За визначенням І. Сурікова, Клеон «опускався до рівня натовпу, говорив його мовою. Безперечно, авторитет Клеона у нижчих верств громадянського колективу був зумовлений ще й тим, що ініціативи цього діяча були просякнуті відвертим популізмом». Характерною рисою Клеона-промовця

було свідоме використання прийомів буфонади, апелювання не до розуму, а передусім до емоцій простолюду, натовпу. Відомий комедіограф Аристофан, сучасник Клеона та симпатик «партії миру», висміював його у своїх п'єсах, виводячи під іменем «Пафлагонця» — «бурхливого» (натяк на надто палкі виступи демагога). У його «Вершниках» та інших комедіях, спрямованих проти прибічників війни, голос Клеона — «голос війни та обману народу». Зрештою, Клеон сам став жертвою війни, загинувши у битві зі спартанцями біля Амфіполя⁵.

І тому елементи грецької демократії виступали як основні гасла популізму, що асоціювалось одне ціле. Філософи Платон та Арістотель відносили демократію до неправильних форм державного устрою і вважали, що тиранам властива демагогія і маніпулювання людським розумом та емоціями. Саме демократія стала однією з основних підстав для популізму.

В період Римської імперії (II — I ст. до н.е.) було утворено політичний напрямок популярів, котрий відображав інтереси простого народу — плебсу, та протистояв оптиматам, які захищали інтереси нобілітету — знаті. У Стародавньому Римі доступ до вищих державних посад мало лише невелике коло плебейських та патриціанських родів. На той час відомими та визнаними популярами були брати Тіберій і Гай Гракхи — трибуни-реформатори, суть реформ яких зводилася до обмеження влади сенаторської аристократії та відродження занепаłego селянства.

У працях, Т. Мора, Т. Кампанелі популістський лідер аналізується крізь призму політичної утопії, яка спирається на абсолютну міфологію й той чи інший національний ґрунт, пов'язана із синтезом охоронних і реформаторських зусиль. Власне, самі реформи в консервативному синтезі є лише способом убезпечення людини від гріхопадіння, реакцією на божевільне новаторство лжепророків-політиків, супровідний мотив розвитку людського суспільства.

Ідеї лібералізму також в своїй основі мали популістські лозунги, а саме: 1) ідеї свободи (на рівні особи — громадянина — спільноти), праці Ф. Бекона, Т. Гобса, Дж. Лока); 2) право (як можливість забезпечити рівність усіх громадян і виконання своїх зобов'язань); 3) справедливість (як економічна розподільча система як включає в себе владні відносини і впливає на соці-

альний статус усіх громадян); 4) ідеї рівності (як система можливостей та домагань)⁶.

Вже у ХХІ ст. дуже яскравим прикладом харизматичного популістського лідера став президент Венесуели У. Чавес, який керував країною у 1998–2013 рр. Розвиток нафтовидобувної промисловості та зростаючі доходи від експорту сировини стали основою для модернізації країни, забезпечили певну стабільність її політичної системи. Учасники неформального політико-економічного картелю мали змогу отримувати свою частку нафтового «пирога», уникаючи переворотів і насильницьких дій. З іншого боку, відносний нафтовий добробут (у 1970 роки нафтову галузь у Венесуелі націоналізували) стосувався лише близько 40% населення Венесуели; натомість найбіднішим верствам суспільства (особливо корінним етносам, мешканцям сільських районів, величезних міських нетрів тощо) доводилося боротися за існування, виживаючи в умовах неформальної економіки⁷.

Незважаючи на значне зростання доходів країни у 1970-і роки, Каракас, починаючи нереалістично дорогі проекти, зміг нагромадити великі борги. Економічна криза, що почалася у Венесуелі після глобального падіння цін на нафту у 1982–1983 рр., спричинилася до масштабного падіння рівня життя більшості, подальшого зростання державного боргу, інфляції, і, зрештою, початку руйнування політичного статус-кво попередніх десятиліть.

У 1989 р. президент К. А. Перес спробував розпочати у країні ліберальні економічні реформи за рецептами МВФ, які одразу вдарили по тяжкому економічному становищу найбідніших венесуельців. На початку 1989 р. для придушення протестів мешканців нетрів Каракаса, які перетворилися на масштабний погром, влада застосувала армію; загинули сотні людей. В умовах глибокої економічної кризи впливові традиційні партії, якими керували функціонери-бюрократи, вражені корупцією, нездатні впоратися із проблемами країни, почали швидко втрачати будь-який авторитет серед незадоволених громадян⁸.

У такій ситуації У. Чавес з'явився вперше на венесуельській політичній сцені. Офіцер-десантник, він із групою військових створив підпільну революційну організацію «Революційний

боліваріанський рух». У лютому 1992 р. він невдало спробував вчинити (влада змогла придушити путч протягом доби) державний переворот. Заколотники вимагали припинення ліберальних економічних реформ, збільшення соціальних виплат, перегляду конституції, який мав збільшити доступ широких мас до управління країною. Після провалу спроби перевороту У. Чавес опинився у тюрмі, але у 1994 р. президент Кальдера помилював путчистів. У 1997 р. У. Чавес очолив загальнонаціональний «Рух П'ятої республіки» і у 1998 р. зміг здобути рішучу перемогу на президентських виборах. Зневірені громадяни побачили в енергійному військовому, який не пов'язаний з попереднім політичним істеблішментом, людину, яка зможе вивести країну з трясовиння економічної та політичної кризи. Венесуелу коротко можна охарактеризувати в двох площинах: у політичній — це набір яскравих популістських обіцянок; в економічній — найбільша в світі за покладами нафти (297 млрд барелів) у так званому Поясі Оріноко⁹.

Незважаючи на це, сім із кожних десяти венесуельців залишалися за межею бідності. «Клянуся цією вмираючою конституцією» ... — так почав свою присягу новий президент Венесуели Уго Чавес Фріас, який одержав на виборах 6 грудня 1998 р. 56,29% голосів. Він став президентом, щоб змінити Венесуелу, колишні закони та колишній менталітет.

Багато хто з членів уряду У. Чавеса, прийшовши до влади, не переїхали зі своїх кварталів середнього класу в нові мансіони розкішних районів Каракаса. Венесуельські та міжнародні ЗМІ, представники потужних економічних груп і держдепартаменту США не припиняли звинувачувати венесуельського президента в тому, що він — диктатор. За весь час цієї дивної «диктатури» в країні не було і немає жодного політв'язня, не був закритий жоден інформаційний орган опозиції; жодну демонстрацію протесту не заборонили і не розігнали поліція.

Не націоналізували, не експропріювали нічию власність. Повітряний простір Венесуели закрили для іноземної авіації, яка летіла спершу бомбила Югославію, а потім Афганістан. Венесуела відмовилася брати участь в економічному ембарго проти Куби і від участі в громадянській війні в сусідній Колумбії.

Це чи не єдина країна Західної півкулі, яка намагається проводити свою власну незалежну політику. Тому її президента оголосили «диктатором» або «божевільним», а уряд — поза законом.

Загалом У. Чавесу вдалося виграти президентські вибори чотири рази; попри критичну оцінку ходу деяких його кампаній, вважається, що підрахунок відданих голосів завжди був правильним. Думаємо, що він і сьогодні керував би Венесуелою, якби онкологічна хвороба не обірвала його життя у березні 2015 р. Прихильники, і противники Чавеса одноголосно визнають його харизматичність і безперечний лідерський талант. Ось, зокрема, що писав про нього венесуельський економіст, колишній міністр М. Наїм, опонент і критик У. Чавеса: «Чавес ... був невідпорним та незвичним образом для глядачів, що звикли до словесних і політичних маневрів традиційних політиків: публічна особа, що визнала свій особистий провал (йдеться про конституційний референдум 2007 р., який Чавес програв. — *І.К.*) та воздала хвалу іншим..., що бере на себе відповідальність і не прагне уникнути наслідків свого вчинку. Його телевізійний імідж повідомляв можливість змін, відмову від політичних та економічних схем, які звинувачували у проблемах країни. Нове обличчя, що не мало нічого спільного з традиційними структурами, і пропонувало відродити добробут, рівність і цілісність нації, було тим елементом, який мусив апелювати до широких мас»¹⁰.

Отримавши владу, У. Чавес виконав заходи, спрямовані насамперед на найбідніші верстви венесуельського суспільства. Поставивши під жорсткий контроль доходи від експорту нафти, уряди Чавеса запровадили низку соціальних програм («місій») — у сфері освіти, медицини, розвитку інфраструктури, зокрема в індіанських районах, сільського господарства тощо. За визначенням Т. Ворожейкіної, «основна ідея «місій» полягала у створенні державних механізмів, метою яких є інтеграція в суспільство різних груп соціально виключених, що проводилися на ринкових, антикапіталістичних принципах».

Іншими словами, йшлося про державну опіку тих, хто у попередні десятиліття опинився за бортом модернізації та економічного зростання. Загалом «місії» мали стати втіленням принципів проголошеного У. Чавесом «соціалізму ХХІ століття». Їхня реалізація дала змогу суттєво збільшити рівень грамотності, змен-

шити дитячу смертність, поліпшити якість медичного обслуговування найбідніших венесуельців. Назагал у Венесуелі значно зменшився рівень бідності та злиднів¹¹.

Безперечно, У. Чавес був на рідкість харизматичним політиком, наділеним гострим політичним чуттям, вмінням викликати симпатії і довіру нижчих (хоча і не тільки) верств суспільства. У. Чавес «не був першим політичним лідером, який поставив бідних у центр національної дискусії. Він також не був першим, хто використав збільшення доходів від нафти для допомоги цим бідним. Але жоден з його попередників не робив цього у такій агресивній манері, як Чавес. Його здатність переконувати бідних, що один з них — він — знаходиться при владі, безпрецедентна». Маючи частково індіанське походження та виразно індіанську зовнішність, Уго Чавес вже цим імпонував багатьом нащадкам корінних мешканців Венесуели, які займають нижчі рівні в соціальній стратифікації країни. Широкої симпатії до Чавеса сприяла його проста та колоритна мова. Успішним способом впливу на громадян стала щоденна передача на радіо «Алло, президент», під час якої Чавес у прямому ефірі спілкувався з дозвонювачами.

Зі середини 2000 У. Чавес вдавався до авторитарніших методів використання влади, переслідуючи лідерів опозиційних партій та опозиційних ЗМІ, припиняючи виявлення незадоволення з боку профспілок тощо. Він за допомогою референдуму (грудень 1999 р.) домігся змін до конституції, за якими глава держави отримав право одноразового переобрання на другий термін. Відтак переобрання у липні 2000 р. У. Чавеса на пост президента за зміненою конституцією тлумачили як перше обрання, відкриваючи фактичну можливість займати президентське крісло три терміни поспіль. На референдумі у лютому 2009 р. всі обмеження на переобрання президента було скасовано¹².

До 2007 р. важливою опорою режиму У. Чавеса був «Рух П'ятої республіки» — аморфна, позбавлена жорсткої структури та помітних лідерів, повністю залежна від президента організація, а з 2007 р. — «Єдина революційна партія Венесуели», що діє і зараз. Загалом Уго Чавес, використовуючи і владні інструменти, і потужний особистий вплив на велику частину виборців, зміг, за визначенням Т. Ворожейкіної, «здійснити радикальну трансформацію політичних інститутів національного рівня у плебіс-

цитарні, характер і доля яких все більше залежали від волі однієї людини»¹³.

Варто погодитися з названим автором, що саме у цьому полягала і головна слабкість (мабуть, можна було б сказати — вада) правління президента-популіста. Народоправство через посередництво яскравого лідера в обхід чітко визначеної законом процедури, утиски представницьких інститутів та опозиції неминуче обертаються руйнуванням важливих засад демократії, авторитаризмом, зрештою, і руйнуванням каналів зв'язку між тим самим народом та владою, узурпованою харизматичним лідером. У другій половині свого тривалого президентства Уго Чавес почав вдаватися до своєрідної «радянзації» суспільства, створення сумнівних, з погляду конституції, робітничих, селянських та інших «рад», які мали допомагати реалізувати плани «вождя»¹⁴.

Дослідники зазначають про «поляризуючий дискурс», із яким У. Чавес звертався до суспільства: «стигматизація «світу багатих», пояснення усіх проблем підступами олігархії, «контрас», США і т.п., систематичне нацьковування своїх прибічників на опозицію та опозиційні засоби масової інформації». Саме така дихотомічна картина життя, намагання пояснювати всі негаразди чиеюсь злою волею, змовами тієї чи іншої еліти або чужинців є визначальною ознакою популістської політики¹⁵.

Зростанню президентського авторитаризму сприяли чималі економічні труднощі, які продовжувала переживати країна. За У. Чавеса збереглася цілковита залежність економіки Венесуели від експорту нафти, від коливань світових цін на неї, попри справедливіший і рівномірніший перерозподіл національного доходу. Проблемою стала чимала інфляція, труднощі з інвестиціями, скорочення виробництва у деяких секторах сільськогосподарства. Націоналізація енергетики, телекомунікацій, водопостачання та землі, масштабне одержавлення економіки інструментом стабільного та менш залежного від цін на експортну сировину економічного розвитку не стали, демонструючи неефективність бюрократичного управління економікою. Популістські спроби адміністративного регулювання цін своїм передбачуваним наслідком мали виникнення гострого дефіциту певних продуктів повсякденного попиту¹⁶.

Заморожування внутрішніх цін на бензин зумовило зростання попиту на нього та сприяло Венесуелі імпортувати паливо з-за кордону. У Венесуелі значно збільшився рівень злочинності, кількості вбивств, за якою вона належить до найнебезпечніших країн Латинської Америки¹⁷.

Корумпована поліція виявилася малоефективною; натомість злочинності сприяло певне загравання влади зі столичним люмпеном, заохочення захоплювати міську власність замість будувати житло для бідних та ін. (Хоча з часом певні заходи щодо цього було вжито).

У. Чавес не уникнув корупції. У країні почав формуватися прошарок мільйонерів, які розбагатіли на зв'язках із владою та доступі до бюджету. Спостерігачі виявили могутній і заможний клан родичів президента, які зайняли високі посади та чималі статки.

Зокрема у світових ЗМІ поширювалося повідомлення, що донька покійного президента виявилася найзаможнішою жінкою Венесуели. Побивши горщики у стосунках із США, У. Чавес удався до мілітаризації країни, на величезні суми закуповуючи зброю у Росії, Китаї та Іспанії, і до політичного «флірту» з російським режимом В. Путіна.

У. Чавес і «чавізм» — характерний приклад популістських технологій впливу на маси, і проведення популістських заходів, наслідки яких відобразили внутрішньо суперечливий, амбівалентний характер лівого популізму та популістського лідерства. Концентрація влади, в умовах кризи традиційних політичних структур, у руках надпопулярного харизматичного лідера-вождя виявилася чинником масштабного процесу деінституалізації венесуельської політики, занепаду громадянського суспільства.

Значною мірою це стало результатом все авторитарніших дій президента Чавеса. Його наступник, Ніколас Мадуро, який представляє на посаді глави держави «Єдину революційну партію Венесуели», намагається продовжити курс свого видатного попередника. В останній період правління Уго Чавес, на піку активно заохочуваної владою культу його особи, почав втрачати підтримку чималої частини своїх лівих симпатиків. Без свого харизматичного вождя, в умовах чергового різкого падіння сві-

тових цін на нафту, «чавізм» у Венесуелі опинився перед обличчям критичного виклику.

Наведені декілька історико-політичних сюжетів, які належать різним епохам, відбувалися у дуже відмінних соціальних обставинах та умовах.

Вони спонукають нас до висновку, що харизматичний тип політичного лідерства, який самим своїм змістом пов'язаний з апеляцією передусім до емоцій, навіть підсвідомості людей, виявляється найбільше пов'язаним із популістськими технологіями політичного впливу. Водночас ці сюжети дають підстави стверджувати, що популістська готовність протиставити пряме народоправство інституційно-процедурній складовій демократії на практиці майже неминуче веде до зосередження сподівань масового учасника політичної дії на особі того чи іншого харизматичного лідера.

Адже характер, масштаби та результати діяльності такого лідера і його прибічників можуть бути надзвичайно різними — від певної трансформації, розвитку демократичної системи, яка переживає кризу (президент Е. Джексон), до глибокого руйнування низки фундаментальних соціокультурних інститутів — власності, релігії, культурно-освітньої традиції (В. Ленін), що стало передумовою ствердження сталінської тоталітарної тиранії.

1. Джон Б. Джудіс. Великий вибух популізму. Харків: Книжковий дім «Клуб сімейного дозвілля», 2017. С. 192. 2. Косеев И., Шереметьев И. Перонисты и государственный сектор в Аргентине. Эволюция концептуального подхода. *Латинская Америка*. 1991. № 5. С. 3–12. 3. Суриков И. Аристократия и демос: политическая элита классических и архаических Афин. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2009. 244 с. 4. Сахненко Л. Демагог Клеон. *Вестник древней истории*. 1991. № 4. С. 71–81. 5. Бредіхін А. В. Парадокси перонізму. Наука Релігія Суспільство. 2004. №1. С. 18–25. 6. Бредіхін А. В. Виникнення пероністського руху. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2006. №3. С. 14–20. 7. Бредіхін А. В. Вплив перонізму на відносини Аргентини зі США. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2006. № 2. С. 69–75. 8. Булавин В., Дабагян Э., Семенов В. Венесуэла в поисках альтернативы. Москва: Институт Латинской Америки РАН, 2002. 216 с. 9. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX — XX століть. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 480 с. 10. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX—XX століть. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 480 с. 11. Дейвикс Криста.

Популизм. URL: <http://www.gefter.ru/archive/6800>. **12.** Саричев В. І. Національні пріоритети у глобальному управлінні людським розвитком: монографія. Дніпропетровськ : Нова ідеологія, 2013. 340 с. **13.** Ворожейкина Т. Е. Специфика гражданского общества в Аргентине. *МЭ и МО*. 1996. № 6. **14.** Кириченко В. П. Досвід та результати економічного розвитку країн Латинської Америки у 90-ті роки ХХ ст. *Економіка України*. 2003. № 3. С. 77–82. **15.** Фролов Э. Политические лидеры афинской демократии (опыт типологической характеристики). *Политические деятели античности, средневековья и Нового времени*. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1983. С. 14–15. **16.** Шуленкова И. Современные популистские режимы: сравнительный анализ Беларуси и Венесуэлы. *Палітычная сфера*. 2009. № 13. С. 45–62. URL: <http://palityka.org/pdf/13/PolitSphera13Shulenkova.pdf>. **17.** Kazin M. The Populist Persuasion: An American History. Ithaca: Cornell University Press, 1998. 387 p.

References

1. Dzhon B. Dzhudis. Velykyi vybukh populizmu. Kharkiv: Knyzhkovy dim «Klub simeinoho dozvillia», 2017. S. 192. **2.** Koseev I., Sheremetev I. Peronisty i gosudarstvennyj sektor v Argentine. Evolyuciya konceptualnogo podhoda. *Latinskaya Amerika*. 1991. № 5. S. 3–12. **3.** Surikov I. Aristokratiya i demos: politicheskaya elita klassicheskikh i arhaicheskikh Afin. Moskva: Russkij fond sodejstviya obrazovaniyu i nauke, 2009. 244 s. **4.** Sahnenko L. Demagog Kleon. *Vestnik drevnej istorii*. 1991. № 4. S. 71–81. **5.** Bredikhyn A. V. Paradoksy peronizmu. Nauka Relihiia Suspilstvo. 2004. № 1. S. 18–25. **6.** Bredikhyn A. V. Vynyknennia peronistskoho rukhu. *Nauka Relihiia Suspilstvo*. 2006. № 3. S. 14–20. **7.** Bredikhyn A. V. Vplyv peronizmu na vidnosyny Arhentyny zi SSHA. *Nauka Relihiia Suspilstvo*. 2006. № 2. S. 69–75. **8.** Bulavin V., Dabagyan E., Semenov V. Venesuela v poiskah alternativy. Moskva: Institut Latinskoj Ameriki RAN, 2002. 216 s. **9.** Yermolenko V. Plynni ideolohii. Idei ta polityka v Yevropi XIX – XX stolit. Kyiv DUKh I LITERA, 2018. 480 s. **10.** Yermolenko V. Plynni ideolohii. Idei ta polityka v Yevropi XIX – XX stolit. Kyiv: DUKh I LITERA, 2018. 480 s. **11.** Dejviks Krista. Populizm. URL: <http://www.gefter.ru/archive/6800>. **12.** Carychev V. I. Natsionalni priorytety u hlobalnomu upravlinni liudskym rozvytkom: monohrafiia. Dnipropetrovsk : Nova ideolohiia, 2013. 340 s. **13.** Vorozhejkina T. E. Specifika grazhdanskogo obshstva v Argentine. *ME i MO*. 1996. № 6. **14.** Kyrchenko V. P. Dosvid ta rezultaty ekonomichnoho rozvytku krain Latynskoi Ameryky u 90-ti roky XX st. *Ekonomika Ukrainy*. 2003. № 3. S. 77–82. **15.** Frolov E. Politicheskie lidery afinskoj demokratii (opyt tipologicheskoy harakteristiki). *Politicheskie deyateli antichnosti, srednevekovya i Novogo vremeni*. Lenigrad: Izd-vo LGU, 1983. S. 14–15. **16.** Shulenkova I. Sovremennye populistskie rezhimy: sravnitelnyj analiz Belarusi i Venesuely. *Palitychnaya sfera*. 2009. № 13. S. 45–62. URL: <http://palityka.org/pdf/13/PolitSphera13Shulenkova.pdf>. **17.** Kazin M. The Populist Persuasion: An American History. Ithaca: Cornell University Press, 1998. 387 p.

Kiyanka Iryna. Populism as a charge of charismatic leaders: from ancient demagogue to modern leaders

The study of populism is actualized by the presence of a social order from interested political actors who apply populism to implement their programs and in the struggle for power, focusing their attention on the principles of political freedom in society. The urgency of the research is obvious and in view of the lack of comprehensive study of the problems of populism in Ukraine, the proper political assessment of previous studies, the rethinking of some of the theses of individual researchers, and especially with the actualization of it as one of the most popular principles in action, behavior in modern political practice in to our state. The leading role in the life of political life is played by the principle of political freedom, which acts as a peculiar attribute and a marker of democratization.

A special mission in Ancient Greece is played by democracy, which gives the opportunity to realize the ideas of populism to charismatic leaders. The role of leaders is analyzed in a number of different examples that relate to different countries and historical periods.

An important moment in the formation of a strong civil society is the Soviet people's populism syndrome. Since being part of the empire, which focused its attention on the image that was going to export, adjusted the system of ideological mirrors, created the illusion of its own, and, therefore, our presence in the world. Thus, at present, the dynamics of the political system of Ukraine is characterized by the uncertainty of the strategic goal of development.

An important feature of the phenomenon of populism can be considered a high level of personalization of political activity, a close link between the spread, the level of influence of the populist movement and the personality of its leader. Of course, this feature is not unique to populism, as charismatic leaders can advance to positions of value systems that are far from populism of any kind – conservative, for example, or to make a career within influential organizational structures with a strong tradition. such as the church.

Although the main institutes of statehood have been created, but the strategic and tactical goals of socio-political development have not been formed, its directions have not been identified. The indisputable are democratic transformations in the life of Ukrainian society, the creation of new political institutions, the development of civil society, while the socio-political crisis becomes permanent. character, political institutions operate extremely unstable.

Key words: populism, elections, political leader, political regime, democracy.